

УДК 338.53:336.748.12

М.І. Макаренко, д.е.н., проф. каф. міжнародної економіки
Українська академія банківської справи (м. Суми)
В.Л. Осецький, д.е.н., проф. каф. економічної теорії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Модифікація інфляційних ризиків в умовах глобалізації

У статті проаналізована динаміка споживчих цін протягом 2004-2005 рр. Показано, що основним рушієм інфляції в Україні стали ціни нафти та продуктів нафтоперероблення. Фактор зростання світових цін на нафту формує зовнішні ризики розвитку інфляційних процесів для національної економіки на найближчу перспективу. Для мінімізації зовнішніх інфляційних ризиків необхідне запровадження енергоощадливих технологій, диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, демонополізація внутрішнього ринку нафтопродуктів.

Ключові слова: інфляційний ризик, зовнішній шок, індекс споживчих цін, індекс цін виробників промислової продукції.

Постановка проблеми. За умов посилення взаємозалежності національних товарних ринків під впливом глобалізаційних процесів зростає імовірність виникнення зовнішніх ризиків порушення макроекономічної цінової стабільності. За півтора десятиліття новітньої історії Україна пізнала значні коливання цінової динаміки на внутрішньому товарному ринку – від гіперінфляції 1993 р. до дефляції 2002 р. Однак провідними чинниками прискорення чи уповільнення інфляційних процесів виступали внутрішні обставини, що коренились у деформаціях реального та фінансового секторів вітчизняної економіки. Сьогодні ж у міру підвищення відкритості національного господарства все більшої ваги набувають зовнішні збудники цінових зрушень. Актуальності зазначеній проблематиці надає й відновлення

підвищувальної макроекономічної динаміки цін в Україні протягом 2003-2005 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корені поблажливого ставлення вчених і політиків до інфляції походять від кейнсіанського ігнорування цінової нестабільності як переважної загрози доходам ратсьє. Неокласичний підхід до інфляційних процесів відзначається більшою нетерпимістю та акцентуванням уваги на необхідності їх приборкання. У вітчизняній фаховій літературі детально змальовані негативні наслідки інфляції як для фінансового, так і реального секторів економіки [2, с.37-38]. Між тим ряд економістів наголошують, що економічне зростання може тривати й за умов підвищеної інфляції [1, с.159], тобто приборкання інфляції не є першочерговим завданням економічної політики. Водночас макроекономічна цінова стабільність не означає досягнення мінімальних темпів інфляції: залежно від соціально-економічної структури національного господарства її оптимальний рівень коливається в досить широких межах [6, с.123]. Тому, запроваджуючи заходи рестрикційного регулювання економіки, слід зважати на те, якими є втрати від підвищеного інфляційного фону та якими можуть бути витрати на пригнічення цінової динаміки (витрати дезінфляції) [5, с.46]. Загалом же глобалізаційні процеси сприяють зниженню світових темпів інфляції та дезінфляційних витрат через посилення конкуренції на національних товарних ринках та розвиток гнучкості цін в умовах підвищення глобальної мобільності товарів і ресурсів [5, с.45-46].

Залишаючи для подальших досліджень дискусійне питання оптимальної цінової динаміки, зосередимо увагу на зміні чинників інфляції останнього періоду та приділимо увагу мінімізації впливу зовнішніх шоків на цінову стабільність внутрішнього товарного ринку. Отже, метою статті є визначення та диференціація інфляційних ризиків зовнішнього походження, методи їх прогнозування й нівелювання щодо української економіки.

Виклад основного матеріалу. Перебіг інфляційних процесів набув з кінця 2004 р. дещо іншого характеру порівняно з попередніми п'ятьма

роками економічного зростання. Двозначний темп приросту вартості споживчого кошика став досить високою платою за рекордний приріст реального ВВП [7, с.3]. Подальше уповільнення динаміки зростання кінцевої продукції суспільства підтвердило висловлену минулого року думку автора про характер інфляції як циклічної, притаманної фазі економічного буму з цілком можливим наступним зниженням при паралельному гальмуванні ділової активності. Події 2005 р. підтвердили спадну траєкторію насамперед реального ВВП, за яким відбулось уповільнення й руху цін (рис. 1). Причому, кількарічний підвищувальний ціновий тренд, започаткований після дефляції 2002 р., за деякими ознаками перейшов через точку зламу у серпні поточного року і під впливом внутрішніх чинників спрямовується донизу.

Основними рушіями інфляції останнього року стали ціни на паливно-мастильні матеріали, м'ясо і птицю, цукор, тарифи на послуги вищої освіти, здавання під найм нерухомості (табл. 1).

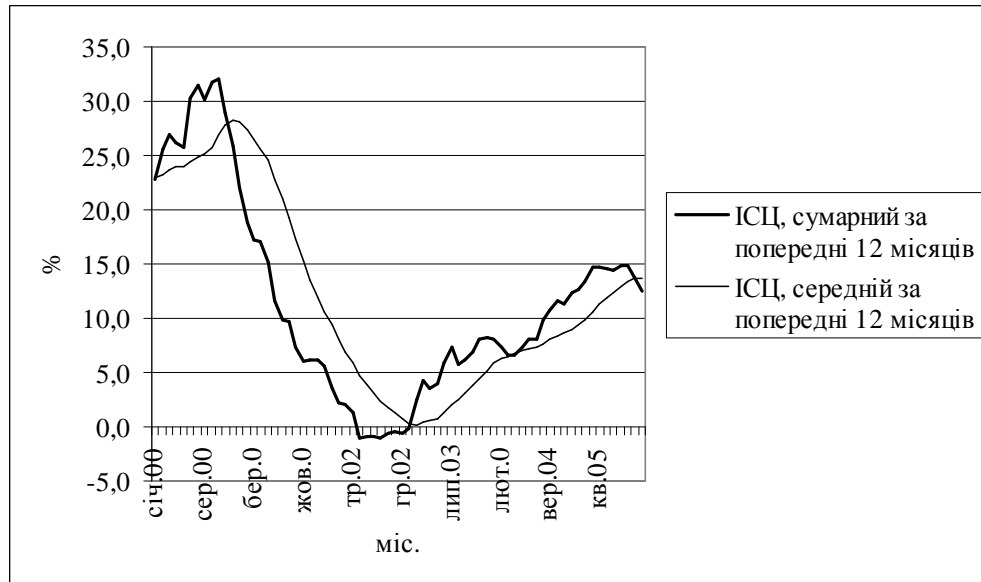

Рис. 1. Середньострокові тенденції зміни індексу споживчих цін (ІСЦ) у 2000-2005 рр. [4]

Індекси споживчих цін за окремими групами товарів і послуг у 2004-2005рр., % [4]

	2004 рік		2005 рік*	
	за період	у середньому за місяць	за період	у середньому за місяць
Усі товари та послуги	112,3	101,0	108,1	100,8
М'ясо і птиця	148,6	103,4	118,8	101,7
Молоко і молочна продукція	121,6	101,6	110,8	101,0
Цукор	111,7	100,9	122,8	102,1
Паливно-мастильні матеріали	161,6	104,1	132,5	102,9
Міський та автодорожній транспорт	111,8	100,9	123,0	102,1
Здавання під найм власної нерухомості	107,7	100,6	135,9	103,1
Вища освіта	109,0	100,7	116,4	101,5

* 2005 рік представлено даними за 10 місяців.

Серед товарних груп, де ціни найбільш активно динамізували протягом двох останніх років, продовольча група має своїм підґрунтям зростання реальних доходів населення. Оскільки воно насамперед стосувалось верств із низьким середньодушовим доходом, то збільшення пенсійних та інших бюджетних виплат привело до нарощування споживання та структурних зрушень у споживчому кошику на користь якісніших харчових продуктів - молока, м'яса, ковбасних і кондитерських виробів. Цьогорічне підвищення цін на цукор можна вважати результатом латентного тиску недосконалоконкурентного ринку, діяльністю агропромислового лобі у владних колах щодо перешкоджання додатковій закупівлі продукту за імпортом та прорахунками системи державного регулювання цін в особі

Держресурсу, який не зумів належно відповісти товарною інтервенцією на літній ціновий сплеск.

Загалом ціни на продовольчі товари останнім часом зростали вищими темпами, ніж промислові вироби та послуги, коливалися сезонно в досить широкому діапазоні, рухались на випередження щодо динаміки доходів населення. Інфляційні ризики у цій сфері залишаються і надалі істотними: кількарічне відносне здешевлення картоплі та овочів, очевидно, незабаром спрацює навздогін загальній динаміці цін продуктів харчування незалежно від урожайності цих культур найближчого року. У 2006 р. цілком імовірним є ризик недобору зернових та здороження хлібобулочних і макаронних виробів.

Зовнішній характер інфляційних ризиків чітко проявляється в рухові цін на нафту і нафтопродукти. Так, за 2004р. індекс цін на паливно-мастильні матеріали становив 161,6%, а за 10 місяців 2005р. – 132,5%. І хоча середньомісячні темпи росту цін знизились майже удвічі, вони залишаються досить високими, генеруючи ланцюгове підвищення тарифів на автомобільні перевезення, які подорожчали лише в поточному році на 23%.

Зважаючи на загальносвітову тенденцію до здороження нафти та нафтопродуктів, у майбутньому слід також очікувати подальше підвищення цін на продукцію нафтопереробки, органічної хімії та послуги автотранспорту. На користь цього припущення говорять і темпи зростання оптових цін на внутрішньому ринку (табл. 2). Зокрема, спостерігається нарощування цінової динаміки в добувній промисловості, де середньомісячні темпи росту цін зросли з 101,9% у 2004р. до 102,3% у 2005р. Це означає, що сировинно-енергетичні матеріали як імпортовані, так і видобуті всередині країни дорожчають випереджальними темпами порівняно з усією групою промислових товарів.

**Індекси цін виробників промислової продукції за окремими
галузями промисловості у 2004-2005рр., % [3]**

	2004 рік		2005 рік*	
	за рік	у середньому за місяць	за рік	у середньому за місяць
Промисловість	124,3	101,8	109,4	100,9
Добувна промисловість	126,0	101,9	125,9	102,3
У тому числі:				
видобування енергетичних матеріалів	126,4	102,0	126,1	102,3
видобування неенергетичних матеріалів	123,1	101,7	125,8	102,3
Обробна промисловість	126,0	101,9	107,2	100,7
У тому числі:				
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	156,1	103,8	112,2	101,2
виробництво будматеріалів та скловиробів	129,5	102,2	116,7	101,6
металургія та оброблення металу	138,8	102,8	104,7	100,5
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	112,7	101,0	110,7	101,0

* 2005 рік представлено даними за 10 місяців.

Між тим у світовому господарстві встановилася стійка тенденція до підвищення цін на нафту, яка триває понад 4 роки, і поки що не показує ознак уповільнення. За період з вересня 2001 р. ціна барелі західнотехаської нафти зросла більше ніж утричі і становила в серпні цього року 67 дол. за барель [9, с.58]. За рівнем зростання з урахуванням інфляції нинішній

ціновий сплеск можна порівняти з подіями 70 – 80-х років минулого століття. Проте сучасна економіка розвинутих країн набагато спокійніше переживає нафтовий шок: інфляція залишається порівняно невисокою, триває економічне зростання. І це тоді, коли реальна вартість нафти зрівнялася з піковими значеннями 1974 р., яке передувало стагфляції та наступній дворічній кризі, і 1990 р. під час швидкоплинної війни у Перській затоці.

Пояснень незбалансованій ціновій динаміці енергоносіїв і готової продукції в сучасній світовій економіці існує декілька.

По-перше, найпотужніший шок пропозиції 1979 р. був викликаний підвищенням цін на нафту удвічі протягом 6 місяців; сучасне ж подвоєння цін, започатковане у 2001 р., відбувалось близько 18 місяців, що дало змогу економіці адаптуватись до підвищених енергетичних витраті розсіяти ціновий шок у часі.

По-друге, застосовуючи різні показники інфляції (індекс-дефлятор, індекс споживчих цін чи індекс виробників промислової продукції), отримаємо неоднакові показники нинішньої реальної вартості барелі нафти, за якими поточна ціна не досягає піків 30-річної давності.

По-третє, економіка початку III тисячоліття докорінно відрізняється від господарства 1970-х років. Особливо розвинуті країни за минулий час зробили значні кроки до використання енергоощадливих технологій. У середньому вони витрачають удвічі менше нафти на 1 дол. ВВП, ніж це було три десятиліття тому. Хоча країни, що розвиваються, не завжди ідуть в руслі зазначеної тенденції, загальносвітовий випуск стає все менш енергомістким.

По-четверте, природа теперішнього цінового сплеску така, що породжена неухильним зростанням нафтового попиту, зокрема, з боку Китаю. Це не надто перешкоджає здоровому економічному зростанню. Минулі ж шоки були спричинені здебільшого політичними подіями із загрозою стабільності світовим товарним ринкам. Так, перший шок 1973-1974 рр. був результатом скоординованої цінової політики країн ОПЕК; сплеск цін на нафту 1979 р. зумовлювався загостренням політичної ситуації в

Ірані після скидання шаха; 1990 р. ознаменувався вибухом цін як реакції на вторгнення Іраку до Кувейту. Відтак тодішні шоки пропозиції були швидкоплинними, здатними до нівелювання після усунення першопричини цінового збудження. Нинішній підвищувальний рух нафтових цін є результатом шоку попиту, який неухильно зростає внаслідок динамічного розвитку нових індустріальних країн і Китаю. Можливі лише сезонні та циклічні його послаблення. Тому тенденція до зростання світових цін нафти має сьогодні довгостроковий характер і може докорінно змінитись лише під впливом кардинальних структурних зрушень у її споживанні та пропонуванні на світовому ринку.

Україна як потужний споживач імпортованих енергоносіїв наражається на ризик зовнішньої інфляції, привнесеної в економіку через ціни нафти, нафтопродуктів, газу, сировини, що імпортуються з-за кордону. За 9 місяців цього року було імпортовано сирової нафти на 3547,1 млн. дол., що становить 13,6% товарного імпорту. Загалом енергетичних матеріалів імпортовано на суму 8045,3 млн. дол., а їх питома вага складає 30,9% вартості ввезених товарів [8].

Висновки. Зовнішні чинники інфляції в Україні набувають все більшого впливу у міру зростання відкритості економіки, поширення глобалізаційних процесів. Імовірність інфляційних ризиків зовнішнього походження збільшуватиметься у випадку подальшого підвищення світових та російських цін на нафту, відсутності домовленостей з Росією щодо ціни природного газу на найближчий рік та на перспективу. Отже, макроекономічна цінова стабільність значною мірою залишається заручницею дії екзогенних факторів та результатів міжнародної політичної діяльності держави щодо відвернення цінових шоків в галузі газопостачання.

Література

1. Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семиноженко В.П. Інноваційна стратегія українських реформ. – К.: Знання України, 2002. – 326 с.

2. Жданов В.І. Аналіз цінової стабільності як мети монетарної політики // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. - № 9. – С. 37-44.
3. Індеси цін виробників промислової продукції у 2004 – 2005 роках. - // <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Індеси споживчих цін у 2000 – 2005 роках. - // <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Козюк В.В. Дезінфляція на тлі глобалізаційного процесу // Фінанси України. – 2005. - № 6. – С. 40-47.
6. Кораблин С.А. Ценовая стабильность: некоторые теоретические предпосылки и практические приложения // Монетарна політика в умовах економічного зростання: Матеріали науково-практичної конференції. - К.: НБУ, 2004. - С. 117-124.
7. Литвицький В. Макроекономічні тренди 2004 року // Банківська справа. - 2005. - № 1. - С. 3-17.
8. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за січень-вересень 2005 року. - // <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Oil and the global economy: Counting the cost // The economist. – 2005. – 27 august. – P. 58.

Summary

The article analyses the dynamics of consumer prices in 2004-2005. It demonstrates that the main influencing factor of inflation in Ukraine is the price of oil and oil products. The growing oil prices in the world are formed by the external risks of inflation processes for the national economy in the nearest future. To reduce the external inflation risks it is necessary to introduce energy-conserving technologies, diversify the sources of energy supplies and demonopolize the internal market of oil products.

Key words: inflation risk, external shock, consumer price index, producer price index.